

RESSENYA A ABEL SOLER, *ENYEGO D'ÀVALOS I L'AUTORIA DEL CURIAL*. VALÈNCIA, PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA, INSITITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM, 2018, 326 pp., ISBN: 978-84-9134-243-4

REVIEW TO ABEL SOLER, *ENYEGO D'ÀVALOS I L'AUTORIA DEL CURIAL*. VALÈNCIA, PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA, INSITITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM, 2018, 326 pp., ISBN: 978-84-9134-243-4

ENRIC IBORRA
iborraenric@laserpblanca.com

I. S.

Dins del conjunt de la literatura catalana medieval del segle XV, la novel·la *Curial e Güelfa* presenta un aspecte una mica espectral. Cap document de l'època no l'esmenta: no apareix en inventaris, no hi ha cap intertextualitat documentada, ni cap al·lusió epistolar. Com si no s'hagués escrit. A més, es fa difícil relacionar-la amb les obres que es van escriure en català en aquell segle. Això resulta més estrany encara si tenim en compte que la majoria dels grans escriptors d'aquell moment estaven relacionats entre ells, fins i tot familiarment, encara que fos durant una curta temporada, com va ser el cas d'Ausiàs March i Joanot Martorell. Es coneixien, coincidien en certàmens i en tertúlies, es plagiaven...

Al lector actual se li fa estrany que una novel·la d'una qualitat tan alta, d'una construcció tan elaborada i tan ambiciosa, passés totalment desapercebuda en el seu temps o que no tingués cap difusió. Aquesta va ser la raó principal, entre altres, que va portar Jaume Riera i Sans a considerar el *Curial* una falsificació, concretament un *fake*, com es diu ara, de Milà i Fontanals, el seu «descobridor». La hipòtesi de Riera i Sans va obtenir un considerable ressò quan es va fer pública. En primer lloc, per venir de qui venia. I també, perquè satisfia la tendència al vituperi sarcàstic que bona part dels erudits manifesten envers els seus companys de causa. La proposta de Riera i Sans, de ser certa, deixava amb el cul a l'aire bona part de l'estament universitari, especialment els investigadors que havien dedicat esforços importants a l'encaix de l'obra en el seu context i especialment a identificar-ne l'autor.

La conclusió a què va arribar Riera i Sans va ser impugnada aviat pels historiadors de la literatura catalana i ha estat descartada totalment per experts en paleografia i codicologia. Després del rebombori inicial, doncs, es va tornar al punt de partida: l'única còpia que ens ha arribat del *Curial* és innegablement un manuscrit del XV, d'autor desconegut. Des de fa poc, però, l'estat de la qüestió s'ha modificat considerablement com a conseqüència de les investigacions del professor Abel Soler, plasmades en la seua tesi doctoral, *La cort napolitana d'Alfons el Magnànim: el context de «Curial e Güelfa»*, extensa obra de més de 4000 pàgines, publicada en tres volums el 2017 per les Publicacions de la Universitat de València. Resultat d'anys de recerca en biblioteques, arxius i registres genealògics, aquesta densa tesi doctoral, dirigida per Antoni Ferrando i llegida a la Universitat de València el 2016, conté una radiografia de la cultura al Nàpols dels humanistes i dels cortesans ibèrics d'Alfons el Magnànim, entre els quals excel·lia un Enyego d'Àvalos que Abel Soler ha identificat com a l'autor més probable del *Curial*. Ara, a fi de divulgar els resultats d'aquesta investigació, ha publicat un volum de poc més de tres-cents pàgines, *Enyego d'Àvalos i l'autoria del Curial*, en forma d'assaig, amb aparell crític moderat, per fer-ne més còmoda la lectura entre el públic culte no especialitzat.

Per a Abel Soler, la identificació de l'autor del *Curial* està estretament lligada a la relació amb un context que explique l'escriptura d'aquesta novel·la durant el segle XV. Evidentment, en la seua investigació no ha partit *ex nihilo*. Diversos filòlegs, com ara Joan Coromines, Josep Giner, Germà Colon i Antoni Ferrando, ja havien detectat un cert nombre de trets lingüístics en la novel·la que apuntaven a un origen valencià de l'autor. Ferrando va arribar a proposar un nom concret, Joan Olzina, secretari de la cancelleria d'Alfons el Magnànim a Nàpols, encara que ell mateix va rebutjar més tard aquesta proposta. En tot cas, i més important encara, va apuntar també al lloc que podia explicar l'escriptura del *Curial*: Itàlia i, més concretament, la cort del Magnànim. Fins i tot va proposar una mena de retrat robot del seu possible autor, que ha servit de guia a Abel Soler en la seua recerca detectivesca, com ell mateix reconeix en el seu llibre: «pel 2012 disposàvem d'un suggeridor retrat robot de l'anònim. El mateix Ferrando el connectava amb Toledo per la coberta del manuscrit; amb València per l'expressió lingüística, i amb Nàpols i la Llombardia pels continguts del relat». Només faltava conèixer el nom de l'autor. Soler, després de revisar més de tres-cents personatges relacionats amb la cort del Magnànim, ha arribat a la conclusió que només

es podria tractar d'Enyego d'Àvalos (ca. 1414 - Nàpols, 1484), natural de Toledo, criat a València, i gran camarlenc a la cort del Magnànim a Nàpols, que posseïa «la segona major biblioteca del sud d'Itàlia en el segle XV, només per darrere de la biblioteca reial alfonsina».

A aquesta conclusió, hi ha arribat per exclusió: «Les coincidències de fets, dates i anècdotes del *Curial* són tantes que no hem pogut trobar ningú al voltant –que no fóra ell– capaç de conèixer-ho tot i de traslladar-ho a la ficció deliberadament». En definitiva, «l'atribució de la novel·la a Enyego d'Àvalos resulta tan versemblant com mancada d'alternativa possible. La signatura heràldica, la introducció d'amics i parents en la ficció, les lectures del camarlenc que informen la novel·la, el paper milanès, la coberta toledana del manuscrit, un idiolecte tan valencià com italià... tot ens porta a Enyego d'Àvalos». Molts elements, detalls i anècdotes de la novel·la connecten perfectament amb la seua biografia. Soler reconeix que es tracta d'una atribució hipotètica, mancada de testimonis documentals inqüestionables, però l'anàlisi exhaustiva del text de la novel·la i un rastreig documental del context històric i cultural dóna com a resultat una «acumulació coincident de coordenades, una concurrència de dades imbricades, que obliga a relacionar el *Curial* amb d'Àvalos, i viceversa, el camarlenc amb el *Curial*», de manera que «com més detalls de la seua biografia documentàvem, més aspectes del *Curial* trobaven una explicació raonable». Es va establir així un diàleg fructífer entre el text i el context mitjançant el qual es podien aclarir i aprofundir mútuament.

D'altra banda, el «*Curial* no troba encaix en la cultura catalana del seu temps, però sí en la d'Itàlia». Aquesta novel·la, de fet, «només es podia donar a la cort del Magnànim, en un context en què predominaven els cortesans valencians, i amb un model lingüístic cortesà que reflectia el contacte entre llengües i la hibridació de corrents culturals». El *Curial*, que «constitueix la més digna mostra de la projecció italiana i europea de les nostres lletres, en el trànsit de l'edat mitjana al Renaixement», és una «novel·la de cavalleria humanística, catalana d'expressió idiomàtica, però molt italiana pel que fa als personatges, els escenaris i les fonts literàries. És innegable que el *Curial* és una manifestació literària més del segle d'or de les nostres lletres, materialitzada en un daurat exili napolità».

Antoni Ferrando, en el pròleg que ha redactat a aquest llibre d'Abel Soler, destaca que el lector, a més de «compartir amb delectació una de les recerques més apassionants en el camp de la història cultural i literària que he conegut, [...] s'adonarà, si ho analitza sense prejudicis de diversa mena, que no hi ha alternativa autorial possible a la hipòtesi proposada, amb fonament i rigor documental, per Abel Soler». L'autoria plantejada per Soler explicaria, en part si més no, l'absència de referències a aquest text en la documentació coneguda de l'època i el caràcter espectral del *Curial* a què em referia al principi d'aquesta nota. Com ha escrit en un altre lloc el mateix Ferrando, «la notable presència d'elements italians en la novel·la i l'absència total de referències documentals i literàries de la Península ibèrica suggereixen una gènesi del text en terres italianes. De fet, és ben possible que el manuscrit hagi passat de puntetes per terres catalanes, cosa que pot explicar el silenci documental absolut sobre la nostra novel·la fins a Milà i Fontanals i el fet de ser un manuscrit amb signes d'haver estat a penes manejat».

Abel Soler ha basat la seua maniobra identificativa i interpretativa en la doble convicció que «la vida d'un probable escriptor ajudava a explicar i a interpretar plenament molts continguts de l'obra» i que el *Curial* «sembla un llibre molt íntim i personal»: «com més aprofundíem en l'anàlisi de les fonts literàries, els continguts, l'onomàstica, l'al·legoria, etc., de *Curial e Güelfa*, més connexions hi trobàvem amb la vida i l'entorn del gran camarlenc». L'autor hauria traslladat a la ficció aspectes de la seua vida, diversos amics i parents seus són homenatjats en alguns dels personatges que apareixen en la novel·la. Fins i tot identifica a la cort de Nàpols el personatge inspirador del *Curial* adolescent de la ficció novel·lada. Aquest caràcter íntim i personal «podria ajudar a entendre la pràcticament nul·la circulació de l'obra», afirma, com si Enyego d'Àvalos hagués estat una mena de Stendhal que hauria escrit la seua novel·la per als *happy few* de les generacions futures.

Considerar que el *Curial e Güelfa* és una novel·la de «caràcter personal i confidencial», però, no deixa de ser un apriorisme, anacrònic, que força i pauta la interpretació. Alguns dels paral·lelismes entre el que se sap d'Enyego d'Àvalos i els continguts del *Curial* assenyalats per Soler resulten una mica forçats. Inevitablement, diria. És sospitosos que tot encaixe tan perfectament entre autor i obra, que tot li done raó. Soler, a més, insisteix molt en el caràcter de novel·la à clef del *Curial*, fins al punt «que perdria bona part de la seua gràcia només uns anys després de la seua escriptura». No sols seria una obra molt personal, sinó que es tractaria gairebé d'una obra privada, adreçada a un cercle íntim que sabria copsar-ne totes les al·lusions en clau. No m'acaba de convèncer. Es fa estrany que un escriptor componga una obra tan «acuradament dissenyada i treballada, construïda a partir d'un laboriós joc de simetries i contrastos argumentals [...] treballada minuciosament durant molts anys», com ha destacat Antoni Ferrando en un dels seus assaigs, només amb la finalitat de fer-ne una *private joke*. D'altra banda, la hipòtesi de Soler en aquest punt té un efecte secundari no desitjable: el suposat caràcter de novel·la à clef en rebaixaria la qualitat i l'interès literaris.

La qüestió de qui va escriure el *Curial* no hauria d'amagar-ne una altra, que potser és la més important: qui el va llegir? El va llegir algú? Abel Soler també se la planteja en el seu llibre i intenta contestar-la. Per a ell, Enyego d'Àvalos va redactar la seua novel·la pensant en un cenacle d'amics cortesans, uns oients de Nàpols procedents, com ell, de la cort reial de València: cavallers confidents, contertul·lians de l'autor i un personal de la cancelleria reial interessat en els clàssics. El *Curial* es va escriure per a ser recitat a uns oients previstos i previsibles, no per a nosaltres, lectors anònims, imprevistos i imprevisibles. Aquest fet va condicionar molts dels suposats continguts à clef introduïts en la novel·la. Naturalment, quan s'intenta reconèixer els possibles receptors de l'obra, topem amb les mateixes dificultats que planteja la qüestió de l'autoria: no n'hi ha cap prova documental. Si més no, fins ara.

Qui va llegir o qui va sentir recitar el *Curial*, doncs? Ningú? Soler remarca sobre el còdex que «el volum a penes mostra cap petja d'haver sigut manejat, recitat, llegit, fullejat... Està pràcticament intacte». I arriba a afirmar en un altre pas que el «caràcter secret de l'obra, políticament incorrecte, que explicaria la manca de còpies de l'obra i de mencions en inventaris», cosa que resulta un pèl

excessiu. I no explica res. Tampoc no és gens convincent dir que «l'autor, adornat de gran fama en altres àmbits de la vida, no mostraria gens d'interés a ser reconegut com a literat en *volgare*, i en degué evitar la circulació», ni que «les al·lusions satíriques a cortesans i nobles europeus, o altres circumstàncies socioculturals, expliquen la no publicació de l'obra literària».

El cas del *Curial* continua suscitant diverses perplexitats, com he intentat assenyalar en aquesta nota, però no hi ha dubte que la investigació duta a terme per Abel Soler ajudarà enormement a apreciar i comprendre en profunditat aquest, en paraules de Martí de Riquer, «veritable joiell» de la narrativa catalana. I, sobretot, obri una panoràmica fascinant a l'aventura italiana que molts valencians van emprendre durant el segle d'or de les nostres lletres.